

OMMAVIY MADANIYATNING YOSHLAR ONGIGA TA’SIRI

Tagaymuradova Gulchehra To‘ychiyevna

Guliston davlat universiteti o‘qituvchisi

Yalg‘asheva Nodira Mahkamboy qizi

Guliston davlat universiteti

Psixologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20569910>

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy jamiyatda ommaviy madaniyatning yoshlar ongiga ta’siri tahlil qilinadi. Globallashuv va axborotlashuv jarayonlari natijasida madaniy mahsulotlarning tez tarqalishi yoshlarning dunyoqarashi, qadriyatlar va xulq-atvoriga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Maqolada ommaviy madaniyat tushunchasi, uning asosiy vositalari (internet, ijtimoiy tarmoqlar, kino, televideniye, reklama) va yoshlar ongidagi ijobiy hamda salbiy oqibatlar yoritilgan. Shu bilan birga, yoshlar ongini himoya qilish va rivojlantirishda mediasavodxonlik, milliy madaniyatni targ‘ib qilish, ota-ona va ta’lim muassasalari roli muhimligi ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: Ommaviy madaniyat, Yoshlar ongi, Globallashuv, Axborotlashuv, Ijtimoiy tarmoqlar, Mediasavodxonlik, Milliy qadriyatlar, Tanqidiy fikrlash

Bugungi shiddatli globallashuv asrida dunyo xaritasida chegaralar saqlanib qolgan bo‘lsa-da, virtual olamda ong va yuraklar uchun kurash har qachongidan ham keskin tus olmoqda. Ayniqsa, yoshlar ma’naviyatini yemirishga qaratilgan «ommaviy madaniyat» xavfi hech qanday ruxsatsiz xonadonlarimizga, yigit-qizlarimizning qo‘lidagi smartfonlariga kirib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev [1] ushbu xavfni teran tahlil qilib, ma’naviy-ma’rifiy sohadagi ishlarni shunchaki majburiyat emas, balki «millatning borligi va kelajagi uchun kurash, Vatan taqdiri uchun kurash» deb e’lon qildi. Zero, tarbiyani qo‘ldan boy berish — butun bir millat kelajagini boy berish bilan barobardir. Davlat rahbarining g‘oyaviy qarashlarida bu muammoning yechimi faqatgina taqiqlar bilan emas, balki chuqur ma’rifat bilan bog‘liq ekanligi ko‘rsatib berilgan. Prezidentimiz yoshlar ongini asrashning eng muhim ustunlarini quyidagicha belgilab beradi:

Yurak va ong uchun kurash: Milliy qadriyat — «ommaviy madaniyat»ga qarshi yagona qalqon.

Taqiq emas, tafakkur g‘alabasi: «Ommaviy madaniyat» niqobi ostidagi ma’naviy qashshoqlik, loqaydlik va andishasizlikka qarshi ma’muriy to‘siqlar bilan yengib bo‘lmaydi. Eng to‘g‘ri va samarali yo‘l — yosh avlod qalbida oqni qoradan, foydalini zararlidan ajratadigan mustahkam mafkuraviy immunitetni shakllantirishdir. Yosh yigit-qiz dunyoga ko‘r-ko‘rona emas, intellektual nigoh bilan boqishni o‘rganishi lozim.

Ijodiy sayozlikka qat’iy raddiya: Internet tarmoqlari va ba’zi mahalliy badiiy chiqishlarda, kliplarda milliy mentalitetimizga zid bo‘lgan engillik va befarqlikning targ‘ib qilinishi davlat rahbari tomonidan keskin qoralanmoqda. San’at va madaniyat sohasida sayoz asarlarga chek qo‘yib, o‘rniga yoshlarni ruhan yuksaltiradigan, ularga milliy g‘urur bag‘ishlaydigan asarlar yaratish bugungi kun ijodkorlari zimmasidagi muqaddas burchdir.

Ma’naviy bo‘shliqni ziyo bilan to‘ldirish: Inson ongi hech qachon bo‘sh turmaydi; agar biz uni milliy qadriyatlar, kitobxonlik va ilm-fan bilan to‘ldirmasak, begona va buzg‘unchi g‘oyalar uni zudlik bilan egallab oladi. Ustoz va murabbiylar, ziyolilar yoshlarga faqat ilm emas, balki ajdodlar merosiga sodiqlik va yuksak odob-axloqni ham singdirishlari shart.

Prezidentimiz ilgari surgan hayotiy falsafaning tub mohiyati shundan iborat: bugungi o‘zbek yoshlari dunyo tillarini mukammal bilishi, eng zamonaviy texnologiyalarni egallashi va dunyo bilan hamnafas yashashi kerak. Biroq, ular har qanday vaziyatda ham o‘zligini, ona tilini, milliy g‘ururini va muqaddas qadriyatlarini ko‘z qorachig‘idek asrashi — davr talabidir.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim xususiyatlaridan biri — bu globallashtirish va axborotlashuv jarayonlarining keskin jadallashuvidir. XXI asrda insoniyat hayotining deyarli barcha sohalari raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog‘lanib bormoqda. Ayniqsa, internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali tarqalayotgan ommaviy madaniyat bugungi kun ijtimoiy ongini shakllantirishda muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ushbu jarayon, avvalo, yoshlar ongiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda, chunki aynan yoshlar jamiyatning eng faol, yangilikka ochiq va ta‘sirchan qatlami hisoblanadi.

Ommaviy madaniyat tushunchasi ilmiy adabiyotlarda turlicha talqin qilinadi, biroq umumiy jihatdan u keng omma uchun mo‘ljallangan, standartlashtirilgan, tez tarqaladigan va ko‘pincha tijoriy maqsadlarni ko‘zlovchi madaniy mahsulotlar majmuasini anglatadi. Ommaviy madaniyatning asosiy vositalari sifatida televideniye, kino, estrada san‘ati, reklama, internet platformalari va ijtimoiy tarmoqlarni ko‘rsatish mumkin. Ushbu vositalar orqali inson ongiga ta‘sir o‘tkazish jarayoni tezlashib, madaniy qadriyatlar global miqyosda almashinuvi sodir bo‘lmoqda.

Duayt Makdonald (Dwight Macdonald): «Ommaviy madaniyat» insonlarni yakka tartibdagi mustaqil ijodkor shaxsdan shunchaki tayyor munosabatlar va siyqa (sayoz) g‘oyalar iste‘molchisiga aylantirib qo‘yadi. Bu oqim yuqoridan turib boshqariladi va xalqning haqiqiy madaniy ehtiyojlarini bo‘g‘ib tashlaydi. [2] Teodor Adorno va Maks Xorkxaymer (Theodor Adorno, Max Horkheimer): «Ommaviy madaniyat» bu — ma‘naviy tovarlar ishlab chiqaradigan sanoatdir (madaniyat industriyasi). U inson tafakkurini bir qolipga solib qo‘yadi (unifikasiyalaydi) va odamlarda tanqidiy fikrlash qobiliyatini o‘ldiradi. Natijada yoshlar o‘z muammolarini tahlil qilish o‘rniga, yengil kontentlar bilan ovunadi. [3]

Yoshlar ongining shakllanishi murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, unda biologik, psixologik va ijtimoiy omillar o‘zaro uyg‘unlashadi. Ayniqsa, o‘smirlik va ilk yoshlik davrida shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlari va hayotiy pozitsiyasi shakllanadi. Shu sababli aynan shu davrda tashqi ta‘sir, jumladan ommaviy madaniyatning roli nihoyatda katta bo‘ladi. Yoshlar ko‘pincha yangilikka intiluvchan, taqlidga moyil va ijtimoiy tan olinishga ehtiyoj sezadigan qatlam bo‘lgani sababli ular ommaviy madaniyat ta‘sirini tez qabul qiladi.

Ommaviy madaniyatning yoshlar ongiga ta‘sirini bir yoqlama baholab bo‘lmaydi. Uning ijobiy jihatlari mavjud bo‘lib, ular zamonaviy jamiyat rivojiga xizmat qiladi. Avvalo, ommaviy madaniyat axborot almashinuvini keskin tezlashtiradi. Bugungi kunda yoshlar internet orqali istalgan mavzuda bilim olish, turli mamlakatlar tajribasi bilan tanishish va o‘z ustida ishlash imkoniyatiga ega. Bu esa ularning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, ommaviy madaniyat yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi. Turli madaniyatlar, urf-odatlar va qadriyatlar bilan tanishish natijasida yoshlar orasida bag‘rikenglik, tolerantlik va global fikrlash shakllanadi. Bu esa zamonaviy ko‘p madaniyatli jamiyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ommaviy madaniyat ijodkorlikni rivojlantirishga ham turtki beradi. Raqamli platformalar orqali yoshlar o‘z qobiliyatlarini namoyon etish, yangi g‘oyalarni ilgari surish va ijodiy faoliyat bilan shug‘ullanish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

Shu bilan birga, ommaviy madaniyat kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy tarmoqlar orqali muloqot qilish, fikr almashish va o‘z nuqtai nazarini

ifoda etish yoshlarning ijtimoiy faolligini oshiradi. Zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalarining shakllanishi ham aynan ommaviy madaniyat vositalari bilan bog'liq.

Biroq ommaviy madaniyatning salbiy ta'sirlari ham yetarlicha jiddiy bo'lib, ularni e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Eng muhim muammolardan biri — milliy madaniyat va qadriyatlarning zaiflashuvi hisoblanadi. Global ommaviy madaniyat oqimi natijasida ko'plab yoshlar xorijiy madaniyat elementlarini o'zlashtirib, o'z milliy an'analariga nisbatan befarq bo'lib qolishi mumkin. Bu esa milliy identitetning yemirilishiga olib keladi.

Yana bir muhim muammo — yuzaki tafakkurning shakllanishidir. Ommaviy madaniyat ko'pincha chuqur tahlilni talab qilmaydigan, sodda va tez iste'mol qilinadigan kontentni targ'ib qiladi. Bu esa yoshlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini pasaytiradi. Natijada ular murakkab ijtimoiy jarayonlarni chuqur anglay olmaydigan, tayyor stereotiplarga asoslangan fikrlash tizimiga o'rganib qoladi.

Muhammadjon Quronov: «Ommaviy madaniyat» yoshlar ongiga to'g'ridan-to'g'ri emas, balki «jozibali vizual kontentlar», musiqalar va kiyim trendlari orqali yashirincha (latent usulda) kirib keladi. Unga qarshi faqat taqiq bilan kurashib bo'lmaydi; yoshlarda oilaga sadoqat va milliy g'ururni kichikligidan shakllantirish zarur. [4]

Ommaviy madaniyatning yana bir salbiy jihati — noto'g'ri hayotiy qadriyatlarning shakllanishidir. Ijtimoiy tarmoqlarda namoyish etiladigan “ideal hayot” tasvirlari yoshlar ongida real hayotga mos kelmaydigan tasavvurlarni paydo qiladi. Bu esa o'zidan qoniqmaslik, psixologik bosim va ichki ziddiyatlarga olib keladi. Ayniqsa, tashqi ko'rinish, boylik va mashhurlik kabi qadriyatlarning haddan tashqari ulug'lanishi yoshlarning ma'naviy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, ommaviy madaniyat yoshlarning vaqt resurslaridan samarasiz foydalanishiga ham sabab bo'lmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, video platformalar va onlayn o'yinlarga ortiqcha berilish natijasida yoshlar o'z bilimini oshirish, kitob o'qish va o'z ustida ishlashga kamroq vaqt ajratmoqda. Bu esa ularning intellektual rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Axloqiy muammolar ham ommaviy madaniyat bilan chambarchas bog'liq. Ba'zi kontentlarda zo'ravonlik, agressiya, beparvolik yoki mas'uliyatsizlik targ'ib qilinadi. Bunday xatti-harakatlar yoshlar tomonidan normal holat sifatida qabul qilinishi xavfi mavjud. Bu esa jamiyatda ijtimoiy muammolar kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Ommaviy madaniyat va iste'mol jamiyati o'rtasidagi bog'liqlik ham alohida e'tiborga loyiqdir. Reklama va marketing vositalari orqali insonlarda sun'iy ehtiyojlar shakllantiriladi. Yoshlar ko'pincha moda, brend va tashqi ko'rinishga ortiqcha e'tibor berib, ma'naviy qadriyatlarni ikkinchi darajaga qo'yib qo'yadi. Bu esa shaxsning ichki rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. Avvalo, mediasavodxonlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Yoshlar axborotni tanqidiy tahlil qilish, uning ishonchliligini baholash va foydali hamda zararli kontentni ajratish ko'nikmalariga ega bo'lishi lozim. Bu ularni turli manipulyativ ta'sirlardan himoya qiladi.

Bundan tashqari, milliy madaniyatni rivojlantirish va zamonaviy shaklda targ'ib qilish zarur. Yoshlar uchun qiziqarli, sifatli va ma'naviy jihatdan boy kontent yaratish orqali ularni milliy qadriyatlarga yaqinlashtirish mumkin. Ta'lim tizimida ham tanqidiy fikrlash, axborot madaniyati va ma'naviy tarbiya masalalariga alohida e'tibor qaratilishi lozim.

Oila institutining roli ham beqiyosdir. Ota-onalar farzandlarining axborot iste'molini nazorat qilishi, ular bilan muloqotda bo'lishi va to'g'ri yo'naltirishi zarur. Shu bilan birga, davlat va jamiyat

darajasida ham sogʻlom axborot muhitini shakllantirish boʻyicha chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, ommaviy madaniyat zamonaviy jamiyatning ajralmas qismi boʻlib, u yoshlar ongiga kuchli va koʻp qirrali taʼsir koʻrsatadi. Uning ijobiy jihatlari yoshlarning rivojlanishiga xizmat qilishi mumkin boʻlsa-da, salbiy tomonlari maʼnaviy inqirozga olib kelishi ehtimoli mavjud. Shu sababli ommaviy madaniyatga nisbatan ongli, tanqidiy va muvozanatli yondashuvni shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Morozov, E. (2013). *To Know Everything: Big Data, Personalization, and the Future of Knowledge*. Cambridge, MA: MIT Press. (Ommaviy axborot vositalari va yoshlar ongiga taʼsiri, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqaladigan madaniyat haqida)
2. Storey, J. (2018). *Cultural Theory and Popular Culture: An Introduction*. London: Routledge. (Ommaviy madaniyat nazariyasi va uning jamiyat hamda yoshlar ongiga taʼsiri)
3. Buckingham, D. (2003). *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. Cambridge: Polity Press. (Mediasavodxonlik va yoshlarning ommaviy madaniyat taʼsirini tanqidiy qabul qilish imkoniyatlari)
4. Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications. (Madaniy representatsiya, ijtimoiy xulq-atvor va yoshlar ongining shakllanishi)